

Conversa amb Joan Sellent: traduir sense impostar la veu*

Dolors Udina

Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Data de recepció: 15/4/2002

En el moment que tenim aquesta conversa s'està representant al Teatre Nacional *Coriolà*, en versió de Joan Sellent, que ja va traduir per a la companyia de Lluís Homar el *Hamlet* posat en escena al Grec l'estiu del 2000. Traductor amb una llarga experiència en el camp de la literatura i els audiovisuals, Sellent ha portat a la pràctica en aquestes obres de Shakespeare la seva convençuda defensa del català oral, sense artificis ni afectacions. Tant aquestes versions com moltes de les novel·les que ha traduït, com ara *Un ianqui a la cort del rei Artús* de Mark Twain, *Els fills de la mitjanit* de Salman Rushdie, la *Trilogia de Nova York* de Paul Auster o el més recent *L'illa del tresor* de Stevenson, reflecteixen un model de llengua viu i alhora senzill que les converteix en traduccions modèliques.

Una de les característiques principals de les teves traduccions és la senzillesa del català que fas servir. Com definiries el teu model de llengua?

En termes generals, el meu model de llengua escrita té com a base i com a referent prioritari la llengua parlada. Parteixo del convenciment que qualsevol text escrit, sigui quin sigui el seu grau de complexitat, de formalitat o d'elaboració estilística, ha d'ajustar-se als mecanismes i als ritmes de l'oralitat. No dono per bona cap solució escrita si abans no me la dic en veu alta i considero que compleix aquests requisits. Em resisteixo a utilitzar materials lingüístics que em semblen arcaics o afectats, o que pertanyen a unes variants dialectals que no són la meua. No sé treballar de cap altra manera: si com a material bàsic fes servir arcaïsmes i formes allunyades del meu ús habitual com a parlant, o barrejés recursos pertanyents a codis dialectals diversos, no únicament tindria la sensació d'impostar la veu —amb el risc consegüent de desafinar—, sinó que em trobaria massa limitat a l'hora de, posem per cas, caracteritzar un personatge que parla d'una manera «marcada» en una novel·la o en una obra de teatre.

* Moltes de les opinions expressades en aquesta entrevista formen part de la ponència presentada per Joan Sellent a la Taula Rodona sobre la traducció literària celebrada el 29 de novembre del 2001 a les *II Jornades per a la cooperació en l'estandardització lingüística* de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans.

Com apliques aquest model a l'hora de traduir?

Quan tradueixo —quan escric, en general— no pretenc mai fer arqueologia ni ecologia lingüística: em limito a explotar tant com puc i tant com sé la meua memòria lingüística i els recursos adquirits durant tota una vida de parlant de la llengua amb la qual m'expresso per escrit. Al llarg dels anys, l'adquisició d'uns coneixements culturals, filològics, normatius i literaris m'ha permès anar complementant i garbellant els recursos de l'oralitat acumulada a l'hora d'explotar-los a qualsevol nivell —tant parlat com escrit—, però la base continua sent la mateixa: la llengua amb la qual vaig aprendre a parlar en els anys cinquanta del segle XX, un català que, amb totes les seves impureses, era prou ric, genuí i singularitzat perquè no vulgui renunciar-hi com a font principal de materials expressius en el meu ofici de traductor. Trobo que és perillós i és malaguanyat no aprofitar l'experiència lingüística adquirida, i en la història de la llengua literària catalana recent s'ha tendit bastant a oblidar-ho.

Pel que dius, el fet que el català s'estudiï a l'escola no sembla haver servit per a millorar la competència lingüística dels parlants. Era millor el català quan no s'estudiava a escola?

Hi ha una paradoxa històrica: als anys cinquanta, quan jo era un nano que començava a aprendre a parlar, era una època en què el català no tenia cap mena de presència pública, estava reprimint per tots cantons i, en canvi, la llengua viva de l'entorn més immediat i la competència dels parlants era molt superior al meu entendre a la que tenen els parlants actualment, encara que hagin fet tota l'escolarització en català. Era un català que entre altres coses tenia castellanismes de tota la vida, d'aquests que la gent encara diu, però d'altra banda hi havia una capacitat d'utilitzar construccions genuïnes i trets distintius del català, com els mecanismes dels pronoms febles, que realment ara s'ha perdut. Fins i tot amb els estudiants de traducció, si els fas un examen de pronoms febles, els sabran posar com aquell qui s'estudia la lliçó d'anglès, però no els diran espontàniament. Cada vegada sents més joves que diuen coses com ara «ja aniré demà» i expressions que abans un parlant de català, per analfabet que fos, no deia mai, almenys en un entorn d'un poble del Vallès, no sé si en aquella època a Barcelona ja hi havia més contaminació...

Quin objectiu et marques a l'hora de traduir un text? Pots aplicar els mateixos criteris a l'hora de traduir una pel·lícula o una novel·la moderna o una obra de Shakespeare?

El meu objectiu és produir uns textos que, en els recursos idiomàtics que contenen, resultin identificables, contemporanis i versemblants per a la majoria dels parlants a qui van destinats, tant si allò que tradueixo és un serial televisiu com una novel·la de Henry James o una obra de Shakespeare. El fet d'evitar al mateix temps els arcaïsmes i els tics expressius massa actuals m'ajuda, precisament, a dotar els textos d'una certa sensació d'«intemporalitat», per molt que tot el material sigui

estrictament contemporani; i això, sobretot en el cas de les obres clàssiques, resulta especialment eficaç.

Una de les intencions, de les dues vegades que m'han encarregat de traduir un Shakespeare, era de fer-lo com més entenedor millor, però, és clar, entenedor no vol dir domesticar excessivament la formulació de les coses, perquè llavors estàs rebaixant el nivell retòric i poètic, sinó utilitzar una llengua entenedora, és a dir, no emprar afectacions, artificis lingüístics perquè sí, o en funció de la mètrica. D'altra banda, *Coriolà* és un text molt menys poètic que *Hamlet*. Dintre l'obra de Shakespeare és considerada com la més eixuta i hi ha una voluntat de reprimir floritures. Després d'haver escrit les grans tragèdies, Shakespeare experimentà un canvi de gustos, o va fer un exercici de contenció, i aquí tot és sec i abrupte.

En aquest cultiu literari del català parlat, topes sovint amb la normativa?

Entre la meua pròpia competència lingüística i el gruix de la normativa hi ha prou coincidències perquè m'hi pugui cenyir en la majoria dels casos, aplicant-hi els criteris selectius que em dicta el meu model de llengua; si no fos així, probablement escriuria en una altra llengua o hauria canviat d'ofici. De tota manera, quan no es produeix aquesta coincidència i considero que la norma vigent no m'ofereix una alternativa prou eficaç, m'inclino per infringir la normativa. I en la majoria dels casos, trobo que la infracció és legitimada per algun escriptor o gramàtic més o menys «perifèric» a l'oficialitat, però que em mereix prou respecte per quedar amb la consciència bastant tranquil·la.

Quan vas decidir dedicar-te a la traducció?

Dedicar-m'hi professionalment ho vaig decidir fa cosa d'uns vint anys, però m'agradava des de feia molt temps. Ja feia anys que estudiava anglès, que havia viscut a Anglaterra, estava en contacte amb la llengua anglesa. M'interessava la cultura anglòfona i el fet de traduir sempre m'havia fet gràcia, el repte d'una cosa que l'has entesa, reformular-la, fer-la entendre a algú altre que no pot accedir-hi amb la llengua que utilitza. Sempre m'havia fet gràcia com a exercici de recreació, potser perquè de l'escriptura, del fet d'escriure, m'interessaven més els aspectes formals que no pas el contingut, és a dir, és la part de l'escriptura per la qual em sembla que tinc més aptituds, el fet —que suposo que ens passa a tots els traductors— que no t'hagis de molestar de què dic o què no dic, sinó que allò que has de dir ja ho ha dit un altre i pots centrar-te a treballar la forma externa del text.

Tinc entès que ja de molt petit vas fer les primeres provatures com a traductor.

Sí, devia tenir uns nou o deu anys quan vaig voler traduir una lletra d'una cançó del castellà a l'anglès, sense tenir ni idea d'anglès. Per casa voltava un diccionari d'anglès-espanyol que era del meu pare, i ja devia tenir la idea de traduir, perquè se'm va acudir traduir del castellà a l'anglès aquella cançó de *Perfidia*, que comença

amb el vers de «*Mujer, si puedes tú con Dios hablar*». Un bon dia recordo que vaig agafar el diccionari i em vaig posar a traduir paraula per paraula. I en aquell vers del «*Y tú, quien sabe por dónde andarás*», vaig buscar *y*, i vaig posar *and*, després vaig buscar *tú* i vaig trobar *thou*... Molts anys després em vaig recordar d'aquest *thou* quan vaig saber que el *thou* era una forma arcaica, i sempre m'ha fet gràcia pensar en el toc arcaïtzant d'aquell vers... No sé si el vaig arribar a acabar.

Véns d'una època en què no s'ensenyava a traduir, que no hi havia facultat de traducció. Què vas estudiar?

Vaig fer filologia catalana, i dos cursos d'anglògermàniques aquí a l'Autònoma, però no vaig continuar. Jo vaig estudiar de gran (de jovenet havia anat a l'Escola de Comerç a fer el Peritatge Mercantil i havia treballat en feines administratives que no m'interessaven, perquè el que em feia gràcia eren qüestions relacionades amb les llengües). Vaig començar a estudiar anglès i això es va convertir en una excusa per anar-me'n a Anglaterra. Vaig deixar la feina que feia i vaig passar un estiu i després un any i mig a Londres. Quan vaig tornar devia tenir uns vint-i-quatre o vint-i-cinc anys, vaig trobar feina en una escola d'idiomes de Sabadell (la FIAC) i allà vaig treballar de professor d'anglès bastants anys. Després vam muntar una escola entre uns quants, una cooperativa a Sabadell, però llavors vaig decidir estudiar filologia catalana a l'Autònoma, i al cap de poc ja vaig començar a traduir. Com que tenia l'anglès i el català molt vius, eren els idiomes que feia anar i utilitzava com a llengües parlades i escrites, en un moment determinat em va venir de gust traduir. Vaig traduir pel meu compte una narració dels *Dublínesos* de Joyce, ben bé per mi, i al cap de poc, a través d'un amic que em va dir que a una editorial que ja no existeix, Laia, necessitaven traductors de l'anglès al català, m'hi vaig presentar. Vaig ensenyar aquella traducció com a credencial i em van donar una cosa per traduir, un text de la col·lecció «Textos Filosòfics». Per sort era un llibre de John Locke, aquella filosofia del segle XVII que s'entén, que són raonaments sobre filosofia política, i els va agradar. Després vaig estar molts anys traduint pel·lícules, des del principi de TV3, uns dotze o tretze anys. Eren èpoques que hi havia força feina, molts menys traductors que ara, i m'hi dedicava bastant exclusivament.

El fet d'haver traduït moltes pel·lícules al llarg de la teva vida ha marcat el teu estil literari com a traductor?

Sí, és clar, aquesta meva inclinació per l'oralitat com a punt de partida deriva, en bona part, de l'experiència d'haver traduït molts textos destinats al doblatge —amb la necessitat que això comporta d'abordar frontalment els problemes relacionats amb l'expressió oral—, i m'ha proporcionat molts recursos a l'hora de traduir textos teatrals amb eficàcia, però també per traduir qualsevol tipus de text, perquè m'ha acostumat a sotmetre tot allò que escric a la prova de l'oralitat. També va ser molt important el fet d'establir contacte amb altres traductors, correctors i lingüistes que treballaven en els mitjans de comunicació i s'enfrontaven diàriament amb la necessitat de buscar un model de llengua funcional a tots els nivells.

Quins dels llibres que has traduït al llarg de la teva carrera de traductor t'han marcat més?

L'experiència de traduir el *Hamlet* potser va ser la més excepcional. D'una banda hi havia aquest respecte que et fa el text i que no tens clar si te'n sortiràs o no, però de l'altra la satisfacció de veure que te'n vas sortint i que el resultat satisfà les persones que te l'han encarregat. A mesura que anava traduint li anava passant el text al Lluís Homar, ens ho miràvem junts, ho comentàvem i feia els canvis que calgués. Era molt satisfactori veure que complia els requisits del que es volia, i el fet de poder aplicar uns criteris lingüístics i estilístics en els quals crec i que penso que són eficaços en qualsevol producte, registre o gènere. Veure que funcionaven en una obra d'aquesta envergadura també em feia molta il·lusió.

Un llibre que recordo amb molta simpatia és *Els fills de la mitjanit*, de Salman Rushdie. El realisme màgic no és el tipus de literatura que com a lector m'agrada, però és un estil molt viu, que té un ritme molt picat. També utilitza molts recursos de la llengua parlada compartits amb la literatura que comporten jugar amb la puntuació i enganxar paraules o prescindir de la puntuació per fer aquesta mena de joc entre el que és l'escriptura i l'oralitat. Vaig notar que m'hi deixava portar bastant, que havia entrat fàcilment al ritme de la narració i el corrent narratiu m'arrossegava.

També m'ho vaig passar especialment bé traduint clàssics com *Un ianqui a la cort del rei Artús* de Mark Twain, i unes narracions de Nathaniel Hawthorne que em van agradar perquè és un d'aquests casos en què m'ha semblat que aconseguia aplicar bastant bé els criteris d'una llengua sense cap pretensió, sense cap artifici arcaïtzant en una narració de fa no sé quants anys. Em sembla que amb aquesta opció vaig aconseguir mantenir la distància, és a dir, que llegeixes aquelles narracions i no et sona com un narrador actual que escrigui en català. Però no és perquè el material lingüístic sigui arcaïtzant sinó perquè hi ha altres aspectes estilístics —la construcció de les frases, uns períodes més complexos i el mateix joc d'imatge i metàfores— que ja pertanyen a unes altres èpoques i a un altre concepte de la literatura. Jo crec que això es pot conservar igualment i, fins i tot, penso que arriba millor al lector si el material lingüístic en què està traslladat és contemporani i el lector l'identifica com a propi. Hi ha gent que quan ha de traduir una cosa del segle XIX opta automàticament per un model de llengua amb tocs arcaïtzants. És una cosa que rebutjo sistemàticament, perquè d'entrada és una impostació. Shakespeare quan escrivia no impostava, escrivia amb la llengua del seu temps. Si ara tradueixo Shakespeare introduint-hi coses que hi donin tocs arcaïtzants, estic afegint-hi una impostació que no és a l'original, estic forçant la veu.

Aquesta impostació de què parles ha estat una cosa bastant habitual en la nostra tradició de traduccions literàries, cosa que sembla que no passa en llengües com el castellà o l'anglès.

Durant molt de temps, entre el comú dels catalanoparlants hi havia una mena de complex d'inferioritat davant la pròpia competència oral espontània, una desconfiança en les possibilitats de la competència oral a l'hora de traslladar-la a uns

nivells més formalitzats, com si es tractés de dos codis diferents i sovint incompatibles; i a aquest estat d'opinió no hi va ser gens aliena l'actitud d'unes autoritats lingüístiques que, amb l'excusa d'un context sociopolític advers, van fomentar i prestigiar un model de llengua catalana «oficial» artificiosa i allunyat de l'ús habitual dels parlants. El seu model de llengua en l'àmbit literari s'arrossegava des dels experiments noucentistes, marcats per una considerable inclinació a l'artifici i a l'afectació. I el prestigi i el talent literari d'escriptors com Carner —que en el terreny de la traducció és on va dur els seus experiments més a l'extrem— van propiciar la tendència a confondre el que eren uns gustos estilístics personals amb un model prescriptiu i gairebé únic. Es confonia eficàcia literària amb impostació; és com si, en el camp de la música, es considerés que l'únic estil «noble» de cantar, l'única manera de cantar amb resultats estètics acceptables, fos impostant la veu, com fan els cantants d'òpera. Això, evidentment, planteja el perill de justificar moltes desafinacions.

És clar que a vegades ho demana el que tradueixes: a Mark Twain, per exemple, els personatges de l'època a la qual va a parar el ianqui parlen una mena de pastix, una mena paròdia de llenguatge medieval que el mateix autor va fer, conscient que allà estava impostant la veu, d'una manera caricaturesca. Aquí sí que, traduint aquells trossos, m'hi vaig abonar a l'hora de posar-hi coses que sonaven a català medieval, o català noucentista, perquè moltes d'aquelles expressions poden sortir a qualsevol traducció de Carner. Però, per fer això, d'entrada se n'ha de saber molt. Per exemple, quan Martí de Riquer va traduir fa pocs anys el *Conte del Graal*, el va escriure en català medieval, però és que probablement Martí de Riquer està més familiaritzat amb el català medieval que amb el català d'ara, però en la majoria dels casos aquest procediment està condemnat a resultats bastant dubtosos.

Et sembla molt diferent traduir teatre o novel·la?

Sí, és diferent, potser el teatre és menys feixuc des d'un punt de vista estrictament quantitatiu: la quantitat de text és molt inferior. És una cosa psicològica, saps que pots arribar al final molt abans. Per mi, això de fer una primera versió i arribar al final és molt important psicològicament: després hi faig els retocs que calgui i les versions que calgui, però a l'última línia, en una obra de teatre s'hi arriba molt més aviat. És clar que amb Shakespeare és tota una altra història, perquè per traduir quatre versos t'hi pots estar una tarda i encara no tenir-ho resolt. Per sort, amb els dos Shakespeare que m'han encarregat em van donar prou temps per poder-hi treballar.

L'enfocament no varia, però?

En traducció, el que considero més important és l'objectiu de produir un text que en la llengua d'arribada resulti versemblant, creïble, natural i vinculable a una determinada tradició, que pugui ser considerat un text literari en català, independentment que allò sigui una traducció o no. Amb això no hi està tothom d'acord, no ja en el cas del català, amb les teories que circulen —que si la invisibilitat o no del traductor, si s'ha de domesticar o totes aquestes coses.

Jo tradueixo de la manera que a mi m'agrada, utilitzo els recursos i el tipus de llengua i estil que espero trobar en allò que jo llegeixo i, dintre d'aquest buscar la versemblança idiomàtica, hi ha l'opció per un determinat model de llengua.

Quines qualitats creus que ha de tenir un traductor?

D'entrada, un grau de competència en la llengua d'arribada per damunt de qual-sevol altra competència. Això és el que crec i una de les coses que més repeteixo als alumnes. És una competència que pot ser adquirida, que és una acumulació de la pròpia competència com a parlant si ets una persona que tens una especial curiositat per la llengua i pels usos que se'n fan, i de la competència literària adquirida a través de lectures i que, amb uns criteris selectius, vas garbellant... Jo llegeixo les traduccions de Carner, i no traduiria mai com ell —a part que no tindré mai la capacitat literària que tenia Carner. No m'agrada, són una cosa tan singular que, com a traductor, em produeixen més desconcert que no pas plaer. Trobo que són textos molt estrambòtics i que hi ha coses molt estranyes, però són una font de recursos, si els saps garbellar i els saps seleccionar. M'agrada llegir Carner en la seva obra pròpia, la seva prosa, per exemple, és de les coses que acostumo a rellegir més per tenir les bateries carregades mentre estic traduint una cosa.

Procures llegir en català quan tradueixes una obra determinada?

Ara, quan traduïa *L'illa del tresor*, vaig rellegir bastant Joaquim Ruyra, *El rem de trenta-quatre*, aquelles descripcions que fa dels estats de la mar i de la navegació costanera i dels paisatges. No sé si vaig arribar a utilitzar la llengua tal com la fa servir ell, però si el dia abans havia estat llegint una estona una determinada descripció, veia que es corresponien molt. Stevenson i Ruyra són dos autors estilísticament bastant comparables.

Quan traduïes *Hamlet*, vas mirar de trobar algun referent català que s'hi acostés?

El model que intento seguir quan tradueixo Shakespeare és el criteri de les traduccions de Salvador Oliva: intentar afinar al màxim en el concepte, en la recreació dels conceptes i no simplificar excessivament tota la retòrica, les imatges, i d'altra banda utilitzar una llengua entenedora. Les traduccions d'Oliva em mereixen un gran respecte, i considero que són modèliques en el sentit de l'esforç de traduir un clàssic amb un català contemporani i alhora per l'esforç de rigor filològic de dir el que diu. En canvi, mires les traduccions de Sagarra i de Morera i Galícia i, si et fixes en la fidelitat de sentit, sovint veus que el que diuen no és el que diu l'original. És veritat que el treball erudit de desxifrar els textos de Shakespeare era molt menys ampli del que és ara, hi havia molta menys documentació als anys vint, quan traduïa en Morera i Galícia i als quaranta, quan traduïa Sagarra.

En català no existeixen els mateixos recursos que en castellà, en què els traductors poden trobar un referent a Calderón i a Lope de Vega; el poden explotar o

no, però hi és. En el cas de *Hamlet*, l'únic lloc de l'obra on em vaig basar en un autor català és l'escena de la funció que representen la *troupe* de còmics davant dels reis. Són uns versos que a l'original ja són molt més encarcerats, versos de rimes apariades, i formalment sembla que també hi havia una intenció per part de Shakespeare de parodiar un tipus de teatre de l'època del qual es volia distanciar. Aquí vaig utilitzar uns alexandrins rimats, les rimes apariades de dos en dos, que corresponen a l'esquema del teatre neoclàssic. En català n'hi ha alguna mostra. És el que feia Joan Ramis, un autor menorquí del segle XVIII que traslladava els models del teatre neoclàssic francès al català. Té un drama que es diu *Lucrècia* d'alexandrins que rimen de dos en dos amb una pompositat determinada. No és pas un contemporani català de Shakespeare però, en aquest cas, com que es tractava d'un text que havia de ser més inflat que la resta del que es deia a l'obra, em va anar bé. Quan has d'escriure qualsevol cosa en vers, llegir bons versificadors catalans sempre et dona rotatge i recursos per imbuir-te del ritme, de la musicalitat de la frase catalana i del partit poètic que se'n pot treure, des d'Ausiàs Marc fins a Carner i Sagarra. Has d'anar amb compte, però, si llegeixes massa a Sagarra, perquè ja sagarrejava prou ell quan traduïa Shakespeare.

Consultes diferents versions de l'obra que tradueixes?

De *Hamlets* en tinc una colla: traduccions castellanes, italianes, franceses i alguna de portuguesa. Normalment la manera de treballar era traduir un determinat fragment, determinada escena, mirant on podia arribar jo sense consultar ningú més, és a dir, guiant-me per l'aparell crític i el que m'acarien les notes, i després, si hi havia coses que no m'acabaven de sortir, mirava tantes traduccions com podia i agafava una idea d'algú que em semblava especialment eficaç. O bé el sol fet d'anar mirant em suggeria alguna idea que no era exactament com cap de les que havia vist. Considero una activitat complementària del traductor consultar altres traduccions, una activitat no solament legítima sinó necessària, i fins i tot divertida. S'ha de saber fer, és clar, perquè si les mires abans de traduir et pot reduir les possibilitats.

Amb l'experiència que tens com a professor de traducció, creus que l'existència de la Facultat garanteix la qualitat de les traduccions en el futur?

No ho tinc clar, de vegades he vist alguns llibres traduïts per exalumnes que no estaven malament, però em sembla que aquests ja eren bons d'entrada. És una pràctica condensada, i és bo en el sentit que els pots ajudar a fer dreces en coses, reflexions i mètodes als quals tu has arribat a força d'anys de dedicar-t'hi, els pots donar unes pautes... Els pots inculcar la importància de produir textos, de no escriure cap frase que encara que sembli que pot colar perquè sona bé, no saps què vol dir tu que la produeixes. Una de les primeres coses que vaig traduir van ser tres narracions de Henry James, que es van tornar a publicar molts anys després i vaig tenir l'ocasió de revisar-les de dalt a baix. Vaig fer una revisió bastant radical pel que fa a criteris lingüístics, perquè m'adonava que al principi utilitzava un model de

llengua massa encarcerat, com ho veig ara, i hi havia alguns errors d'interpretació: allò que tradueixes en una frase, és correcte en català, sona bé, acabes de tenir clar què vol dir? No... només s'intuïa què volia dir l'original. Si aconselles als estudiants que vigilin, i ho fan, suposo que això els permetrà no cometre alguns dels errors de principiants. Però no ho sé, aquí estudien moltes altres coses, assignatures teòriques com Terminologia o Teoria de la traducció, que no sé quin efecte poden produir.

És difícil dir fins a quin punt la carrera té utilitat pràctica; has d'insistir molt i dir-los: llegeix el text i mira si l'has entès, què t'explica, desenganxa't de la manera i pensa que això ho has d'explicar en català; però encara continuen cenyint-se massa a cada paraula, a cada frase... És clar que de vegades veus coses traduïdes per gent que no són traductors ni han estudiat traducció i penses, bé, potser sí, alguna cosa els deus ensenyar als qui vénen aquí.

El que és evident és que hi ha una diferència sistemàtica quan tens algun alumne que és una mica més gran i que, a més a més, ve d'un altra carrera, com història o filologia, o fins i tot d'alguna de ciències. És clar que si s'apunten a traducció, és que els interessa especialment i tenen clar que volen traduir, no tenen divuit anys sinó vint-i-cinc, i tenen uns coneixements humanístics, històrics o culturals, han llegit més diaris, i tot plegat els dóna molts més recursos a l'hora de traduir. No recordo qui deia que es començava a traduir bé a partir de quaranta anys, que abans era una etapa de formació no solament com a traductor sinó de formació en general, de viure i d'adquirir coses, coneixements.

Com veus el panorama de la traducció al català?

Penso que la qualitat, la coherència i la regularitat qualitativa de les traduccions que surten en català, com a diagnòstic bastant general, importa a molt poca gent. A partir d'aquí es poden començar a fer excepcions, editorials a les quals sí que importa. Les prioritats de les institucions i les editorials és que es publiqui en català com més millor, un pes quantitatiu. I si tal llibre de tal autor, tal *best-seller*, tal premi surt abans en català que en castellà, un *tanto* més. La qualitat, la llegibilitat d'aquestes traduccions importa a poquíssima gent. Es tracta de poder dir: aquest llibre ja el tenim, ha sortit abans en català que en castellà, i de vegades fins i tot abans que l'original. Es dóna molta importància a aquesta mena de proeses culturals.

Llegeixes traduccions al català?

La veritat és que no gaire, per això de la deformació professional: no et relaxes i a cada moment penses si està ben traduït, i com devia ser l'original —és clar que això passa si la traducció és de l'anglès, si és del rus no puc especular sobre el que deu dir l'original—, i això fa que sigui hipercrític. Per mantenir el referent de l'escriptura en llengua pròpia, més aviat llegeixo originals, i més aviat d'autors no d'última hora. La prosa de Carner, de Sagarra, de Ruyra, Mercè Rodoreda, Josep Pla, tots morts i enterrats. La veritat és que estic poc al dia.

No crec que hagi passat gaire sovint això que un nét tradueixi el mateix llibre que gairebé un segle abans havia traduït el seu avi. Què va representar per a tu traduir *L'illa del tresor*?

L'havia llegit de petit, d'aquests llibres de la infància de quan estàs malalt... Me'l va proposar el Vallcorba i d'entrada em va fer gràcia que fos un llibre que havia traduït el meu avi. Després de traduir cada capítol llegia la traducció de l'avi i molt sovint m'adonava que estava molt ben resolt. Era una versió feta a partir del francès, perquè d'anglès no en sabia. En general és una traducció molt ben resolta, i algunes coses, fins i tot algunes solucions concretes, les vaig incorporar.

Creus que el teu avi va tenir influència en el fet que et fessis traductor?

No ho sé, però recordo que, quan era petit, dels dos avis que tenia, l'un era corresponsal de banca i l'altre era poeta. Hi havia el despatx de l'avi patern, que escrivia en els llibres del banc, i el de l'avi matern, que també era ple de papers, i escrivia versos. Per mi, el fet d'escriure poemes forma part de la normalitat familiar. Els versos de l'avi els considerava una cosa com d'estar per casa, no en un sentit negatiu, sinó de cada dia. I com que el tipus de poesia que ell feia era molt descriptiva del paisatge més immediat, del Vallès, era una cosa més quotidiana. En canvi, sí que recordo que hi havia un exemplar a casa de *L'illa del tresor* i que la meva mare em va dir: «Mira, aquest llibre l'ha traduït l'avi.» El fet de veure que el meu avi, a més a més d'escriure versos, traduïa, recordo que em va impressionar especialment. La traducció era dels anys vint, i els llibres en català que hi havia a casa eren de Folch i Torres i el *Patufet*. Em va impressionar tant que l'avi hagués traduït una cosa d'un autor escocès al català com el fet que també es podia traduir al català, que no era només una llengua d'estar per casa. No sé si aquí va començar l'embrí.

Creus que els lectors en general tenen consciència de la labor dels traductors?

Més enllà de la idea que és una feina mecànica per a la qual l'únic requisit és que coneguis la llengua, no ho crec. Però això és general. L'altre dia em comentava un amic que treballa a la Ramon Llull que un company seu recomanava *L'illa del tresor* com a llibre de lectura en un postgrau i quan ell li va comentar que un amic seu l'estava traduint, li va dir: per què la volem una altra traducció, que no està traduïda ja? Aquesta reacció és molt generalitzada, fins i tot entre professors universitaris que penses que haurien d'haver fet alguna reflexió sobre la traducció literària com a forma d'escriptura literària que no pot ser mai igual, que cada nova traducció és un nou producte literari que s'ofereix als lectors per bé o per mal. A algunes persones que conec, que han llegit tota la vida i que els agrada molt llegir els preguntes: i què la traducció? Ah, no ho sé, contesten.

Ho deixem aquí: després de més de tres hores de conversa agradable, penso que no hi ha millor colofó que posar-nos a llegir, en un català esplèndid, aquella obra mestra de tots els temps que comença: «Agafó, doncs, la ploma l'any de gràcia de 17... i reculo fins als temps en què el meu pare regentava l'hostal Almirall Benbow i aquell vell mariner, de pell fosca i amb una cicatriu de sabre a la cara, va venir a fer-hi estada...».